

Sigurd Skirbekk:

”Urimelig kritikk av kristen europeisk kultur.”

Innlegg på symposium i *Norsk Lærerakademi*, høsten 2007,
trykt som kronikk i *Vårt Land* 30. 1. 2008.

Kristne kirker og kristne formidlere i Europa har i lengre tid vært utsatt for mye historisk basert kritikk. Denne kritikken har gjennomgående tatt utgangspunkt i visse tema som kritikerne har ment skulle illustrere bildet av mørk middelalder mot lys nåtid.

Beretningene om korstog, heksebrenning, slavehandel og mishandling av hedninger har i den sammenheng vært brukt som belegg for at dette bildet må være dekkende. Europeiske kristne har i liten grad tatt til motmæle, men heller valgt å be om tilgivelse for fortidens synder. Spesielt på luthersk hold er syndsbekjennelse ansett som en moralsk handling for å holde sin sjel ren. (Jfr. Pascal Bruckner, *Botferdighetens tyranni : et essay om Vestens masochisme (La tyrannie de la penitence)*, Oslo, Arneberg 2008.)

På ikke-kristent hold blir slike bekjennelser sett som en bekreftelse på at fortellingene er korrekte. Få har vært interessert i å gå kritisk inn på holdbarheten i fortellingene. Få har vært interessert i tallmessige vurderinger av fortidige overgrep sammenliknet med megamordernes meritter i vår egen tid. Her kunne det for eksempel vært vist til studiene av statsviteren Rudolph Joseph Rummel ved Hawaiiuniversitetet, som argumenterer for at så mye som 262 millioner ikke-stridende mistet livet i løpet av det tjuende århundre, som følge av politiske beslutninger. (<http://www.hawaii.edu/powerkills/>).

Den eldste av anklagene mot politiske følger av en kristen europeisk kultur gjelder korstogene, som er blitt sett som blodige utslag av trosfanatisme og intoleranse. For å korrigere dette bildet kunne det som utgangspunkt være grunn til å sammenlikne framstillingen av korstogene i et norsk leksika som *Store Norske* med for eksempel *Wikipedia*.

Korstogene

Det sistnevnte framholder at kristne i middelalderen oppfattet muslimene ikke bare som en religiøs utfordring, men i høyeste grad også som en militær trussel. På 600-tallet hadde muslimske hærstyrker invadert et kristent dominert Syria, Palestina og Egypt. Senere fulgte angrepene på statene i det kristne Nordafrika, i 711 gikk muslimene over Gibraltarstredet og erobret den høykatolske iberiske halvøy. Det var med nød og neppe at videre erobring av Europa ble stanset. Muslimenes regime på den iberiske halvøya var ikke bare preget av toleransekulturen i Cordoba. Særlig under almoravidene og almohadene var regimet preget av religionsforbud og forfølgelse, med barbariske straffemetoder av motstandere. Gjenerobringen av Spania og gjenerobringen av Palestina ble av mange kristne på ellevehundretallet oppfattet som to sider av samme sak. Når et

norske leksika reduserer denne bakgrunnshistorien til en bemerkning om at det hadde pågått stridigheter med muslimene siden 800-tallet, blir framstillingen ikke bare ubalansert. Den etterlater et inntrykk av at korstogene bare var begrunnet i religiøs tro, og at verden kunne blitt fredeligere uten slik tro. En slik oppfatning burde møtes med spørsmålet: Hvordan ville Europas historie ha blitt dersom muslimene den gang ikke var blitt stoppet militært? Og før nasjonalstatene var dannet, var pavekirken den eneste instans som kunne reise en ideologisk og militær motmakt mot muslimene. (Om dette finnes det mye stoff, på internett og andre steder, som synes lite kjent blant kulturformidlere i vårt land: <http://www.newadvent.org/cathen/04543c.htm> - <http://www.reason4living.com/articles/totw0144.htm> - <http://www.theroadtoemmaus.org/RdLb/21PbAr/PI/DthByAthsm.htm>)

Hekseprosessene

Et neste fortenget tema i beretningene om den reaksjonære religionen er heksebrenningene. “Det finnes ingen pålitelige oppgaver over hvor mange kvinner som ble henrettet under de europeiske hekseprosessene. Anslagene varierer fra i underkant av hundre tusen til flere millioner”, skrev *Store Norske Leksikon* på 1990-talet. Dette er grovt misvisende. Det finnes mye forskning på dette feltet, og jamvel om ikke alle tallangivelser er helt eksakte, er usikkerhetsmarginene mye mindre enn det som her antydes. Dessuten befinner de seg på et helt annet nivå enn det som leksikonet gir inntrykk av.

Den gang da denne artikkelen ble skrevet, forelå Hans Eyvind Næss’ anerkjente bok *Med bål og brann: trolldomsprosessene i Norge* Universitetsforlaget, 1984. Her ble det sagt at forskere kunne dokumentere 20 000 tilfeller av heksebrenning i Europa over flere hundre år, samtidig som det ble sagt at det reelle tall kunne være dobbelt så stort, men neppe mye mer. Senere har den amerikanske historieprofessoren Brian P. Levack rykket ut mot millionmytene: I virkeligheten var det verken millioner eller hundretusen, men omlag 45000 som ble henrettet i de europeiske hekseprosessene fra 1420 til 1770-tallet. (Jfr. *Uniforum* 4/2006.) Vi vet at det forekom ca 90 000 prosesser, det vil si at halvparten slapp fri. 80 pst av ofrene var kvinner. I Norge kan vi dokumentere at 307 mennesker ble henrettet for hekseri fra 1570-åra og til 1695. Heksejakten i Norge rammet Finnmark verst, der i alle fall 92 mennesker fikk dødsdom. Til sammen er det registrert nærmere 800 trolldomsdømte i hele landet.

Brian Lervack understreker noe som også støttes av norske studier, nemlig at de fleste kjente sakene hadde et utgangspunkt i nabokrangel heller enn i religion. I den grad religiøs tro sto sentralt, var anklager om irrasjonell magi gjennomgående. Katolske land var her mer tolerante og hadde færre prosesser. Lervack framholder videre at sekulære domstoler var mer tilbøyelige til å dømme folk til døden enn den kirkelige inkvisisjon.

Men om liberal-ideologien i *Store Norske* fra 1997 har virket forvridende på flere artikler i dette leksikonet, er det ingenting mot fantasifortellingene i det sosialistisk ideologiske *Pax Leksikon* fra 1979. I 3. bind, side 52 i dette leksikonet kan vi lese: ”Ein stad mellom 9 og 30 million, for det aller meste kvinner, vart gjennom godt og vel to hundre år torturerte og drepne, kan hende den største menneskejakta verda har sett... Hekseforfølginga var ein konsekvens av den katolske kyrkja sine dogme og av ønsket om auka makt.”

Slaveriet

Slaveriet er et neste gjennomgående tema i kritikken av land med en kristen kultur. I *Store Norskes* artikkel om slaveriet blir det, korrekt nok, nevnt at dette var utbredt i antikken og tidlig middelalder. Så sies det at slaveriet ”døde ut på 1200-tallet”. Denne tilsynelatende uskyldige formulering kan kritiseres ut fra to perspektiver: For det første så forsvant ikke slaveriet i største delen av verden på den tid, det var først og fremst i det kristne Europa at det ble begrenset. Og det skyldtes ikke at slaveriet bare ”døde ut”, fordi behovet for arbeidskraft minsket når folk på den tid fikk bekkerverner og trillebårer, slik det har vært populært å framstille historien i et marxistisk perspektiv. Perioden var preget av strid og spenning mellom kristne og kommersielle hensyn, og fordi striden var hard ble slavemotstanderens seier bare delvis. I første omgang ble det fastslått at kristne ikke skulle ta andre kristne til slaver.

Den europeiske deltakelse i den transatlantiske slavehandelen i nyere tid, er et mørkt kapittel. Men, også her bør bildet suppleres. Det var afrikanske handelsfolk som ville selge slaver til europeerne. Og europeerne var ikke alene om å kjøpe. Historikeren Finn Fuglestad har i et par artikler fra 1983 i *Historisk Tidsskrift*, bd. 62, vist til franske eksperter som har regnet ut at mens europeerne fraktet mellom ti og elleve millioner slaver over Atlanterhavet i løpet av en trehundreårs periode, dro arabiske slavehandlere av sted med kanskje fjorten millioner afrikanske slaver i de rundt sju århundrene som de drev slavehandel. (Jfr. Raymond Mauny: *Les siècles obscurs de l’Afrique noire: histoire et archéologie*, Paris 1970.) Dersom vi fokuserer spesielt på syttenhundretallet, slik Aftenposten gjorde i en oversikt 2. desember 2007, blir det likevel mulig å tegne et bilde som kan virke mer kompromitterende for europeerne, men ikke spesielt for kristne europeere. Ifølge Eli Fabers bok *Jews, Slaves and the Slave Trade* fra 2000 kom jødene ut på omtrent samme måten.

Det kunne her vært tilføyd: De fleste sivilisasjoner har akseptert slaver. Vesten var alene om omsider å initiere en bindende juridisk og institusjonell avskaffelse av uvesenet. Og det skjedde på initiativ fra kristne kvekere. De to ledende amerikanske politikerne som

fikk gjennom den sekulære amerikanske frihetserklæringen av 1776, Jefferson og Washington, var imidlertid begge slaveeiere.

Mishandling av hedninger

Populære fortellinger om kristen mishandling av hedninger står heller ikke helt til pålydende. Enhver som har litt kjennskap til kristne skoler og sykehusdrift i Afrika eller i India, kan gi helt andre fortellinger om behandlingen av ikke-kristne elever og pasienter. Også de stadige anklagene om kristen intoleranse mot andre religioner kommer i grell kontrast til samtidige studier fra *International Society for Human Rights* (ISHR). Her blir det, ifølge Kristeligt Dagblad for 03.10. 07, hevdet at tre av fire mennesker som i våre dager blir forfulgt for sin tro, er kristne.

Den alvorligste anklagen gjelder europeernes erobring av Amerika og det påfølgende folketap blant indianerne. Men heller ikke alle beretningene om folkemord i fotsprene til de spanske conquistadorene i Sydamerika bør aksepteres uten forbehold. På tross av mange reelle overgrep; det indianerne først og fremst døde av, var sykdommer som de innfødte ennå ikke var immune mot, jfr William H. McNeill: *Plagues and Peoples*. McNeill nevner særlig kopper og meslinger, men også difteri og influensa. I praksis er det vanskelig å tenke seg at indianerne på det amerikanske kontinent skulle ha klart å unngå kontakt med folk fra den gamle verden inntil penicillinet var blitt tilgjengelig midt på nittenhundretallet. – Forsøk på å forklare det indianske folketapet på 1500-tallet som et resultat av en planlagt bakteriekrig, blir avvist av seriøse historikere (Jfr. Guenter Lewy; i *Commentary* 22.nov. 2004)